

КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

ОБЩ КОМЕНТАР №20 (2016)

ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО ПО ВРЕМЕ НА ЮНОШЕСТВОТО

КОМИТЕТ ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

6 декември 2016 г.

**КОНВЕНЦИЯ
ЗА ПРАВАТА
НА ДЕТЕТО**

Distr.
GENERAL

6 декември 2016 г.

Оригинал: Английски език

КОМИТЕТ ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

ОБЩ КОМЕНТАР №20 (2016)

**относно осъществяване на правата
на детето по време на юношеството**

GE.16-21563(E)
[Баркод: 1621563]

Моля, рециклирайте

Детски фонд на Организацията на обединените нации (УНИЦЕФ)
бул. „Ал. Дондуков“ №87, ет. 2, София 1504

За повече информация, моля посетете нашия сайт: www.unicef.bg

Снимка на корицата: © УНИЦЕФ България/2015

СЪДЪРЖАНИЕ

СТРАНИЦА

I. ВЪВЕДЕНИЕ.....	5
II. ЦЕЛИ.....	7
III. СЪСРЕДОТОЧАВАНЕ НА ВНИМАНИЕТО ВЪРХУ ПОДРАСТВАЩИТЕ	7
IV. ОБЩИ ПРИНЦИПИ НА КОНВЕНЦИЯТА.....	10
А. Право на развитие	10
Б. Недискриминация	12
В. Най-добри интереси	12
Г. Право на изслушване и на участие	13
V. ПОДРАСТВАЩИ, ИЗИСКВАЩИ ОСОБЕНО ВНИМАНИЕ	15
VI. ОБЩИ МЕРКИ ЗА ПРИЛАГАНЕ.....	19
VII. ДЕФИНИЦИЯ ЗА ДЕТЕ.....	20
VIII. ГРАЖДАНСКИ ПРАВА И СВОБОДИ.....	21
IX. НАСИЛИЕ СРЕЩУ ДЕЦА.....	25
X. СЕМЕЙНА СРЕДА И АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ	25
XI. ЗДРАВЕ И БЛАГОПОЛУЧИЕ	28
XII. ОБРАЗОВАНИЕ, ОТДИХ И КУЛТУРНИ ДЕЙНОСТИ	33
XIII. СПЕЦИАЛНИ МЕРКИ ЗА ЗАЩИТА	37
XIV. МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО.....	43
XV. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ.....	43

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Конвенцията за правата на детето определя детето като всяко човешко същество на възраст под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието не настъпва по-рано, и подчертава, че държавите трябва да зачитат и да гарантират правата, предвидени в Конвенцията, на всяко дете в пределите на своята юрисдикция без каквато и да е дискриминация. Докато Конвенцията признава правата на всички лица под 18 години, осъществяването на правата следва да взема предвид развитието на децата и развитието на техните способности. Подходите, възприети да гарантират правата на подрастващите, се различават съществено от тези, приети за по-малките деца.

Юношеството е етап от живота, характеризиращ се с нарастващи възможности, способности, стремежи, енергия и креативност, но и със значителна уязвимост. Подрастващите са инициатори и двигатели на промени, но те са и ключов актив и ресурс с потенциал да допринасят позитивно за техните семейства, общности и държави. В световен мащаб подрастващите се ангажират позитивно в много сфери, включително здравни и образователни кампании, подкрепя на семейството, обучение на връстници, инициативи за развитие на общността, разработване на бюджети, изкуството, като допринасят за мира, правата на човека, устойчивостта на околната среда и справедливостта при решаването на климатичните проблеми. Много подрастващи имат водеща роля в дигиталната и социалната медийна среда, която заема все по-централна роля в тяхното образование, култура и социални контакти, и притежават потенциал за политическа ангажираност и мониторинг на отговорността.

Комитетът отбелязва, че потенциалът на подрастващите в голяма степен не може да бъде развит, защото държавите членки не признават или не инвестират в мерки, които са необходими, за да се ползват те от правата си. В повечето страни няма данни, разпределени по възраст, пол и увреждания, които да информират политиката, да идентифицират пропуските и да подкрепят осигуряването на необходимите ресурси за подрастващите. Основните политики, предназначени за деца или младежи, често не успяват да отговорят на разнообразните потребности на подрастващите и са недостатъчни, за да гарантират реализацията на техните права. Цената на бездействието и неуспеха е висока: основите, положени в периода на израстване

по отношение на емоционалната сигурност, здравето, сексуалността, образованието, уменията, издръжливостта и разбиране на правата, ще имат дълбоки последици не само за индивидуалното оптимално развитие на подрастващите, но и за настоящото и бъдещото социално-икономическо развитие.

В настоящия общ коментар Комитетът предоставя насоки за държавите относно мерките, необходими да гарантират реализацията на правата на децата по време на юношеството, известни още и от Програмата за устойчиво развитие 2030. Той подчертава важноста на подхода, основан на човешките права, който включва признаване и зачитане на достойнството и силата на подрастващите; тяхното овластяване, гражданство и активно участие в техния собствен живот; насърчаване на добро здраве, благополучие и развитие; и ангажираност за насърчаването, защитата и осъществяването на техните човешки права, без дискриминация.

Комитетът признава, че трудно се определя кога започва юношеството и че отделните деца достигат зрелост на различна възраст. Пубертетът настъпва в различна възраст за момчетата и момичетата и различни мозъчни функции съзряват по различно време. Процесът на преход от детството към зрелостта се влияе от контекста и средата, което е причина за големите различия в културните очаквания за подрастващите в националните законодателства, които предвиждат различни прагове за участие в дейностите за възрастни и в различните международни организации, които използват най-различни възрастови групи, за определяне на юношеството. Настоящият общ коментар не се стреми следователно да дефинира юношеството, а вместо това се фокусира върху периода на детството от 10 години до 18-ия рожден ден, за да улесни последователността в събирането на данни.¹

Комитетът отбелязва, че няколко от неговите общи коментари имат особено значение за подрастващите, по-специално тези, отнасящи се до здравето и развитието, ХИВ/СПИН, премахването на практики, които са вредни за жените и децата, непридружените и разделените деца и правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица. Комитетът подчертава особеното значение за подрастващите на препоръките, изведени в резултат на Деня за обща дискусия, посветен на дигиталните медии и правата на детето². Настоящият Общ

1 Вж. www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en/.

2 На всеки две години Комитетът по правата на детето провежда Ден за обща дискусия, който разглежда различни теми. Денят за обща дискусия „Дигиталните медии и правата на децата“ се провежда на 12 септември 2014 година.

коментар е разработен, за да направи преглед на това как трябва да се разбира и прилага Конвенцията в нейната цялост по отношение на всички подрастващи, и следва да се чете заедно с други Общи коментари и с документи, произтичащи от Деня на обща дискусия.

II. ЦЕЛИ

Целите на настоящия Общ коментар са:

- да предостави на държавите насоки относно законодателството, политиките и услугите, необходими за насърчаване на пълноценното развитие на подрастващите в съответствие с реализирането на техните права;
- да повиши информираността за възможностите и за предизвикателствата, свързани с юношеството;
- да повиши разбирането и зачитането на развиващите се способности на подрастващите и значението им за реализацията на техните права;
- да засили аргументите за осигуряване на по-добра видимост и информираност за подрастващите и за засилване на инвестициите, които да им дадат възможност да реализират правата си по време на целия им житейски път.

III. СЪСРЕДОТОЧАВАНЕ НА ВНИМАНИЕТО ВЪРХУ ПОДРАСТВАЩИТЕ

Комитетът обръща внимание на държавите страни по Конвенцията, върху силните доказателства за фокусиране върху подрастващите, за да се насърчи реализацията на техните права, да се засили техният потенциал за положителен принос и прогресивна социална трансформация и преодоляване на предизвикателствата, пред които те са изправени в прехода от детството към зрелостта във все по-глобализиращия се и сложен свят.

Подрастващите са в една бърза крива на развитие. Значимостта на промените в развитието по време на юношеството все още не се разбира така широко, както тези в ранна възраст. Юношеството е уникален определящ етап от развитието на човека, характеризира се с бързо развитие на мозъка и физически растеж, увеличаване

на познавателните способности, начало на пубертета и сексуалната информираност, както и нововъзникващи способности, сили и умения. Подрастващите са изправени пред по-големи очаквания, съпътстващи тяхната роля в обществото, и по-значими взаимоотношения с връстниците, тъй като те преминават от положение на зависимост към една по-голяма самостоятелност.

През годините на второто десетилетие от своя живот децата започват да изследват и да оформят своята индивидуална и обществена идентичност на основата на сложно взаимодействие със собственото си семейство и културна история и преживяват появата на възникващото усещане за собствено Аз, често изразявано чрез език, изкуство и култура, както като индивиди, така и чрез партньорство с техните връстници. За много от тях този процес е свързан и значително информиран и повлиян от тяхната ангажираност в дигиталната среда. Процесът на изграждане и изразяване на идентичност е особено сложен за подрастващите, тъй като те създават връзки между културата на малцинството и основната култура.

Признаване на юношеството като част от житейския път

За да се гарантира оптималното развитие на всяко дете през цялото детство, е необходимо да се отчита влиянието, което всеки период от живота има върху последващите етапи. Юношеството само по себе си е ценен период от детството, но също така е критичен период на преход и възможност за подобряване на възможностите в живота. Положителните интервенции и преживявания от ранното детство улесняват оптималното развитие, когато малките деца станат подрастващи³. Всяка инвестиция в младите хора обаче рискува да бъде загубена, ако техните права по време на цялото юношество не получат достатъчно внимание. Освен това, положителните и подкрепящите възможности по време на юношеството могат да бъдат използвани, за да компенсират някои от последствията от вредите, нанесени по време на ранното детство, и за изграждането на устойчивост към бъдещи неблагоприятни въздействия. Следователно Комитетът подчертава важността целият житейски цикъл на детето да се разглежда в неговата цялост.

---

3 Вж. Комитет по правата на детето, Общ коментар № 7 (2005) относно прилагане на правата на детето в ранна детска възраст, параграф 8.

Предизвикателна среда

Достигането на юношеството може да означава излагане на редица рискове, подсилвани или изостряни от дигиталната среда, включително употреба и пристрастяване към наркотични вещества, насилие и малтретиране, сексуална или икономическа експлоатация, трафик на хора, миграция, радикализация или включване в банди или милиции. Тъй като се приближават към зрялата възраст, подрастващите се нуждаят от подходящо образование и подкрепа за справяне с местни и глобални предизвикателства, включително бедност и неравенство, дискриминация, климатични промени и влошаване на околната среда, урбанизация и миграция, застаряващи общества, натиск да се представят добре в училище и ескалиращи хуманитарни кризи и кризи в сигурността. Израстването в по-разнородни и мултиетнически общества, като следствие от увеличаването на миграцията в света, изисква също така по-големи умения за разбирателство, толерантност и съжителство. Необходими са инвестиции в мерки за укрепване способностите на подрастващите за преодоляване или намаляване на тези предизвикателства, за адресиране на социалните фактори, допринасящи за тяхното изключване и маргинализиране, както и да ги подготвят да се справят с трудни и променящи се социални, икономически и дигитални условия.

Период на рискове за здравето

Въпреки че юношеството обикновено се характеризира с относително ниска смъртност в сравнение с другите възрастови групи, рискът от смърт и болест по време на юношеските години е реален, включително от предотвратими причини като раждане, опасни аборти, пътно-транспортни произшествия, полово предавани инфекции, включително ХИВ, междуличностни наранявания, психично здраве и самоубийство, всички от които са свързани с определено поведение и изискват междусекторно сътрудничество.

IV. ОБЩИ ПРИНЦИПИ НА КОНВЕНЦИЯТА

Общите принципи на Конвенцията осигуряват обектива, през който процесът на осъществяване следва да бъде разглеждан и да действат като ръководство за определяне на мерките, необходими, за да се гарантира реализацията на правата на децата по време на юношеството.

А. Право на развитие

Позитивен и цялостен подход

Комитетът подчертава важноста юношеството и свързаните с него характеристики да бъдат разглеждани като положителен етап от детското развитие. Той изразява съжаление от широко разпространеното отрицателно възприемане на юношеството, водещо до тесни, фокусирани върху проблемите интервенции и услуги, а не върху ангажимента за изграждане на оптимални условия, които да гарантират правата на подрастващите и да подкрепят развитието на техните физически, психически, духовни, социални, емоционални, познавателни, културни и икономически способности.

Държавите, заедно с неправителствените организации, чрез диалог и взаимодействие със самите подрастващи трябва да насърчават среда, която да признава същинската стойност на юношеството, и да въвежда мерки, които да им помагат да се развиват, да изследват тяхната нововъзникваща идентичност, убеждения, сексуалност и възможности, да балансират риска и безопасността, да изграждат способности за вземане на свободни, обосновани и позитивни решения и избор в живота, както и успешно да ги преведат през прехода към зрялата възраст. Необходим е подход, който се основава на силните страни и признава, че подрастващите могат да допринесат за собствения си живот и за този на другите, като в същото време премахва бариерите, които ограничават тези възможности.

Факторите, за които се знае, че насърчават устойчивостта и здравословното развитие на подрастващите, включват: (а) силни връзки със и подкрепа от ключовите възрастни в живота им; (б) възможности за участие и вземане на решения; (в) умения за решаване на проблеми и за справяне; (г) безопасна и здравословна местна среда; (д) зачитане на индивидуалността; и (е) възможности за изграждане и поддържане на приятелства. Комитетът подчертава, че възможностите подрастващите да изграждат и да се възползват от такива соци-

ални ресурси ще засилят техния капацитет да допринасят за реализирането на техните права, включително чрез поддържане на добро физическо и психично здраве с избягване на рисково поведение, възстановяване от несгоди, постигане на успех в училище, демонстриране на толерантност, създаване на приятелства и упражняване на лидерство.

Внимание към развитието на способностите

Член 5 от Конвенцията изисква родителските насоки и ръководство да се предоставят по начин, съответстващ на развиващите се способности на детето. Комитетът дефинира развиващите се способности като принцип, който е свързан с процеса на съзряване и учене, чрез който децата постепенно придобиват компетенции, разбиране⁴ и нарастваща способност за поемане на отговорност и упражняване на техните права. Комитетът твърди, че колкото повече едно дете знае и разбира, толкова повече неговите или нейните родители ще трябва да трансформират насоките и ръководството в напомнания и постепенно – в равнопоставено взаимодействие.⁵

Комитетът подчертава, че правото на детето да упражнява по-големи нива на отговорност не премахва задължението на отделните държави да гарантират неговата закрила.⁶ Постепенното излизане от защитата на семейството или друга среда на грижи, заедно с относителната неопитност и липса на власт, може да направи подрастващите уязвими за нарушения на техните права. Комитетът подчертава, че ангажирането на подрастващите в идентифицирането на потенциални рискове и разработването и прилагането на програми за намаляването им ще доведе до по-ефективна защита. Чрез гарантиране правото да бъдат изслушани, да оспорват нарушенията на права и да търсят обезщетение подрастващите са в състояние да използват способностите си постепенно в тяхна собствена защита.

В стремежа да се осигури подходящ баланс между зачитането на развиващите се способности на подрастващите и подходящите нива на защита трябва да се обсъждат редица фактори, които влияят върху вземането на решения, включително степента на съществуващия риск, риска от експлоатация, разбиране на развитието на подрастващите, признаване, че способностите и разбирането не е задължител-

4 Пак там, параграф 17.

5 Вж Общ коментар № 12 (2009) относно правото на детето на изслушване, параграф 84.

6 Вж. например членове 32-39 от Конвенцията.

но да се развиват еднакво във всички сфери в същото темпо и признаване на индивидуалния опит и капацитет.

Б. Недискриминация

Комитетът установява множество форми на дискриминация, много от които имат особено важни последици в юношеството и налагат междусекторен анализ и целенасочени цялостни мерки.⁷ Самото юношество може да бъде източник на дискриминация. През този период подрастващите може да бъдат третирани като опасни или враждебни, да бъдат лишени от свобода, експлоатирани или изложени на насилие като пряко следствие от техния статус. Парадоксално е, че те също така често са третирани като некомпетентни и неспособни да вземат решения за живота си. Комитетът настоява държавите членки да гарантират, че всички права на всеки подрастващ, момче и момиче, получават еднакво зачитане и закрила и че са въведени изчерпателни и подходящи насърчителни мерки с цел да се намалят или премахнат условията, които водят до пряка или непряка дискриминация срещу която и да е група подрастващи на каквито и да са основания.⁸ На държавите членки се напомня, че не всяко диференциране на отношението към подрастващите ще представлява дискриминация, ако критериите за такава диференциация са разумни и обективни и ако стремежът е да се постигне цел, която е легитимна съгласно Конвенцията.⁹

В. Най-добри интереси

Правото на детето да се вземат под внимание неговите или нейните най-добри интереси като първостепенно съображение е основно право, правен принцип, подлежащ на тълкуване и процедурно правило, като то се прилага както към децата като индивиди, така и към дадена група.¹⁰ Всички действия по изпълнение на Конвенцията, включително законодателство, политики, икономическо и социално планиране, вземане на решения и решения относно бюджета, трябва да следват процедури, които гарантират, че най-добрите интереси на детето, включително и на подрастващите, са отчетени като първосте-

7 Вж. www2.ohchr.org/english/issues/women/rapporteur/docs/15YearReviewofVAWMandate.pdf

8 Вж. Общ коментар № 5 (2003) относно общи мерки за прилагане на Конвенцията, параграф 12.

9 Вж. Комитет по правата на човека Общ коментар № 18 (1989) относно недопускане на дискриминация, параграф 147.

10 Вж. Комитет по правата на детето, Общ коментар № 14 (2013) относно правото на детето да се отчетат неговите най-добри интереси като първостепенно съображение, параграф 6.

пенно съображение във всички действия, свързани с тях. В светлината на своя Общ коментар №14 (2013) относно правото на детето да се отчитат неговите или нейните най-добри интереси като първостепенно съображение, Комитетът подчертава, че при определяне на най-добрите интереси мнението на детето трябва да бъде вземано под внимание в съответствие с неговите развиващи се способности¹¹ и като се вземат предвид характеристиките на детето. Държавите страни по Конвенцията, трябва да гарантират, че се придава необходимата тежест на мнението на подрастващите, тъй като те придобиват разбиране и зрелост.

Г. Право на изслушване и на участие

В съответствие с член 12 от Конвенцията държавите страни по нея, следва да въведат мерки, които да гарантират на подрастващите възможност да изразяват възгледи по всички въпроси, които ги засягат, в съответствие с възрастта и зрелостта им и да гарантират, че на тях се придава съответното значение, например, при вземането на решения, свързани с тяхното образование, здравеопазване, сексуалност, семеен живот и съдебни и административни процедури. Държавите страни по Конвенцията, следва да гарантират, че подрастващите са ангажирани в разработването, прилагането и мониторинга на всички съответни закони, политики, услуги и програми, засягащи живота им, в училище и в общността на местно, национално и международно равнище.¹² Онлайн средата осигурява значителни възможности за засилване и разширяване на тяхната ангажираност. Мерките трябва да бъдат придружени от въвеждането на безопасни и достъпни механизми за подаване на жалби и разрешаване на спорове пред орган, който има правомощия да се произнеса по претенции, предявени от подрастващи и с достъп до субсидирани или безплатни правни услуги и друга подходяща помощ.

Комитетът подчертава важното значение на участието като средство за политическа и гражданска ангажираност, чрез което подрастващите могат да договорят и да се застъпват за реализирането на техните права, както и да държат държавите, страни по Конвенцията, отговорни. Държавите, страни по Конвенцията, следва да приемат политики за увеличаване на възможностите за участие в политическия живот, което е от основно значение за формирането на активна

11 Вж. Общ коментар №12, параграфи 70-74 и №14, параграфи 43-45.

12 Вж. Общ коментар №12, параграф 27.

гражданска позиция. Подрастващите могат да се свързват с връстници, да се включват в политическите процеси и да увеличават своето усещане за значимост, като вземат информирани решения и правят избор и следователно трябва да бъдат подкрепени при създаване на организации, чрез които те могат да участват по най-различни начини, включително чрез дигиталните медии. Ако държавите, страни по Конвенцията, решат да намалят възрастта за гласуване под 18 години, те трябва да инвестират в мерки, които да подпомагат подрастващите да разбират, признават и изпълняват ролята си на активни граждани, включително чрез обучение по граждански и човешки права и чрез идентифициране и преодоляване на пречките за тяхната ангажираност и участие.

Комитетът отбелязва, че разбирането и осъзнаването от възрастните на правото на участие на подрастващите е важно за упражняването на това право от подрастващите, и насърчава страните по Конвенцията да инвестират в обучение и повишаване на осведомеността, особено за родителите и за настойниците, за професионалистите, работещи със и за подрастващи, за политиците и вземащите решения. Необходима е подкрепа, която да даде възможност на възрастните да стават наставници и посредници, улесняващи подрастващите да поемат по-голяма отговорност за собствения си живот и за живота на хората около тях.

V. ПОДРАСТВАЩИ, ИЗИСКВАЩИ ОСОБЕНО ВНИМАНИЕ

Определени групи подрастващи могат да бъдат уязвими за различни рискове и нарушения на техните права, включително дискриминация и социално изключване. Всички мерки, взети по отношение на законодателство, политики и програми, насочени към подрастващите, трябва да отчетат различните нарушения на права и техния общ негативен ефект върху засегнатите подрастващи.

Момичета

По време на юношеството неравенството между половете става все по-значимо. Проявите на дискриминация, неравенство и стереотипи срещу момичетата често се засилват, което води до по-сериозни нарушения на техните права, включително детски и принудителен брак, ранна бременност, гениталното осакатяване на жени, насилие, основано на пол, физическо, психическо и сексуално насилие, злоупотреба, експлоатация и трафик.¹³ Културните норми, приписващи по-нисък статут на момичетата, могат да увеличат вероятността от раждане у дома, липса на достъп до средно и висше образование, ограничени възможности за отдих, спорт, почивка и генериране на доходи, липса на достъп до културния живот и изкуствата, обременяващи домашни задължения и отговорности за гледане на деца. В много страни момичетата съобщават за по-ниски нива на удовлетворение от здравословното състояние и живота, отколкото момчетата – разлика, която постепенно се увеличава с възрастта.

Държавите, страни по Конвенцията, трябва да инвестират в активни мерки за насърчаване овластяването на момичетата, да се противопоставят на патриархални и други вредни за половете норми и стереотипи, както и правни реформи, които да се справят с пряката и непряката дискриминация срещу момичета в сътрудничество с всички заинтересовани страни, включително гражданското общество, жените и мъжете, традиционни и религиозни водачи и самите подрастващи. Необходими са ясно определени мерки във всички закони, политики и програми, за да се гарантират правата на момичетата на равна основа с момчетата.

---

¹³ Вж. A/HRC/26/22, параграф 21.

Момчета

Традиционните представи за мъжественост и половите норми, свързани с насилие и доминиране, могат да нарушат правата на момчетата. Те включват налагането на вредни ритуали за посвещаване, излагане на насилие, банди, принудително включване в милиции, екстремистки групи и трафик. Отричането на тяхната уязвимост към физическо и сексуално насилие и експлоатация също представлява сериозна и значителна бариера за момчетата да получават достъп до информация за сексуалното и репродуктивното здраве, до стоки и услуги, както и произтичащата от това липса на защитни услуги.

Комитетът настоява държавите, страни по Конвенцията, да въведат мерки за справяне с нарушенията на тези права и ги насърчава да оспорват негативните възприятия за момчетата, да насърчават позитивна защита на правата на мъжете, преодоляване на културните ценности, основани на мачизъм, и насърчаване на по-голямо признание на половото измерение на злоупотребите, с които те се сблъскват. Страните по Конвенцията следва също така да признават важността от ангажиране на момчетата и мъжете, както и на момичетата и жените, във всички мерки, въведени за постигане на равенство между половете.

Подрастващи с увреждания

Комитетът вече е изтъквал широко разпространените предубеждения, изключване, социална изолация и дискриминация на много деца с увреждания.¹⁴ Подрастващите с увреждания в много държави, страни по Конвенцията, често са изключвани от възможности, достъпни за другите подрастващи. Те могат да бъдат изключвани от участие в социални, културни и религиозни ритуали за преминаване от един етап в друг. Значителен брой са лишени от достъп до средно или висше образование или професионално обучение, както и от последващо придобиване на социални, образователни и икономически умения, необходими за бъдещата им работа и за преодоляване на бедността. На тях широко се отказва достъп до информация и услуги за сексуалното и репродуктивното здраве и могат да бъдат подложени на насилствена стерилизация или контрацепция, което е в пряко нарушение на техните права и може да се равнява на изтезание или

---

14 Вж. Общ коментар №9 (2006) относно правата на децата с увреждания, параграфи 8-10.

малтретиране.¹⁵ Подрастващите с увреждания са в по-голяма степен уязвими към физическо и сексуално насилие, както и към детски или принудителни бракове, и рутинно им се отказва достъп до правосъдие или компенсация.¹⁶

Държавите, страни по Конвенцията, следва да въведат мерки за преодоляване на тези бариери, да гарантират равно зачитане на правата на подрастващите с увреждания, да насърчават пълното им включване и да улесняват ефективен преход от юношеството към зрелостта, в съответствие с член 23 от Конвенцията и препоръките в Общ коментар №9 (2006) относно правата на децата с увреждания. На подрастващите с увреждания трябва освен това да им бъдат осигурени възможности за подкрепено вземане на решения, за да се улесни тяхното активно участие по всички въпроси, които ги засягат.

Лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални

Подрастващите, които са лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални, често се сблъскват с преследване, включително злоупотреба и насилие, заклеймяване, дискриминация, тормоз, изключване от образование и обучение, както и срещат липса на семейна и социална подкрепа или достъп до информация за услуги за сексуално и репродуктивно здраве.¹⁷ В екстремни случаи те се сблъскват със сексуално насилие, изнасилване и дори смърт. Установено е, че тези преживявания водят до по-ниско самочувствие, по-високи нива на депресия, самоубийства и бездомничество.¹⁸

Комитетът подчертава правото на всички подрастващи на свобода на изразяване на мнение и зачитане на тяхната физическа и психическа неприкосновеност, полова идентичност и нововъзникваща самостоятелност. Той осъжда налагането на т. нар. „лечение“, което се опитва да променя сексуалната ориентация, както и принудителни операции или процедури спрямо интерсексуалните подрастващи. Той призовава държавите, страни по Конвенцията, да отстраняват такива практики, да отменят всички закони, криминализиращи или по друг начин дискриминиращи лица въз основа на тяхната сексуална ори-

¹⁵ Вж. A/HRC/22/53.

¹⁶ Вж. A/66/230, параграфи 44-49.

¹⁷ Вж. изявление от 13 май 2015 г. на Комитета по правата на детето и на други механизми на ООН и регионални механизми за правата на човека, които могат да бъдат видени на www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15941&LangID=E.

¹⁸ Пак там.

ентация, полова идентичност или интерсексуален статут, както и да приемат закони, които да забраняват дискриминацията на тези основания. Страните по Конвенцията трябва да вземат ефективни мерки за защита на всички лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални подрастващи от всички форми на насилие, дискриминация или тормоз чрез повишаване на обществената информираност и изпълнение на мерки за безопасност.

Подрастващи от малцинства и коренно население

Недостатъчното внимание към и зачитането на културите, ценностите и разбиранията за света на подрастващите от малцинствата и от групи от местното население може да доведе до дискриминация, социално изключване, маргинализация и невключване в публичното пространство. Това увеличава уязвимостта на подрастващите от малцинствата и от коренното население за бедност, социална несправедливост, проблеми, свързани с психичното здраве, включително значително по-висок дял на самоубийства, лоши образователни резултати и високи нива на задържания в рамките на системата на наказателното правораздаване.

Комитетът призовава държавите, страни по Конвенцията, да въвеждат мерки за подпомагане на подрастващите от малцинствата и от коренното население, така че те да могат да се ползват от своята културна идентичност и да надграждат върху силните страни на своите култури, за да се превърнат в активни участници в семейството и в обществения живот, като се обръща специално внимание на правата на подрастващите момичета. По този начин страните по Конвенцията следва да отговорят на комплексните препоръки, съдържащи се в Общ коментар №11 на Комитета (2009) относно деца от коренното население и техните права по Конвенцията.

VI. ОБЩИ МЕРКИ ЗА ПРИЛАГАНЕ

В съответствие с Общ коментар №5 (2003) относно общи мерки за прилагане на Конвенцията (членове 4, 42 и 44, параграф 6) и Общ коментар №19 (2016) относно финансирането от държавните бюджети на мерки за осъществяване правата на детето (член 4), Комитетът обръща внимание на задълженията на държавите, страни по Конвенцията, да прилагат следните мерки, като рамка за реализиране правата на децата по време на юношеството. Опитът и гледните точки на самите подрастващи трябва да бъдат напълно признати и да се отчитат сериозно в развитието на всички тези мерки, в това число:

- цялостни и многосекторни национални стратегии, залегнали в Конвенцията, със специален фокус върху подрастващите, които да разглеждат структурните социално-икономически фактори, които са залегнали в основата на нарушенията на правата на подрастващите, и да гарантират координиран подход между министерствата;
- да проследяват изпълнението, за да се гарантира, че правата на подрастващите се зачитат в законодателството, политиката и услугите;
- събиране на данни, разбити минимум по възраст, пол, увреждане, етническа принадлежност и социално-икономическо състояние, които да направят видим живота на подрастващите, като Комитетът препоръчва на страните по Конвенцията да се договорят за общи показатели, спрямо които да се следи напредъкът в прилагането на правата на подрастващите;
- прозрачни бюджетни ангажименти, които да гарантират, че подрастващите са надлежно взети под внимание при балансирането на конкурентни приоритети за разходи и при спазване на принципите на достатъчност, ефективност, ефикасност и равнопоставеност;
- обучение за всички професионалисти, работещи със и за подрастващи по Конвенцията и свързаните с нея задължения, с акцент върху компетенциите, необходими за работа с подрастващи в съответствие с техните развиващи се способности;
- разпространение на достъпна информация за правата на децата и как да бъдат те упражнявани чрез, наред с другото, учебната програма, медиите, включително дигиталните медии

и обществени информационни материали, полагане на специални усилия, за да се достигне до подрастващи в маргинализирани ситуации.

VII. ДЕФИНИЦИЯ ЗА ДЕТЕ

Конвенцията забранява всякаква дискриминация на основата на пол, като възрастовите граници трябва да са еднакви за момичета и момчета.

Страните по Конвенцията следва да преразгледат или да въведат законодателство, признаващо правото на подрастващите на нарастваща отговорност за взимане на решения, които засягат техния живот. Комитетът препоръчва на страните по Конвенцията да въведат минимални законови възрастови ограничения в съответствие с правото на защита, с принципа на най-добрите интереси и зачитане на развиващите се способности на подрастващите. Например възрастовите ограничения трябва да признават правото да се вземат решения по отношение на здравни услуги или лечение, съгласие за осиновяване, промяна на име или искания до семейните съдилища. Във всички случаи следва да бъде признавано правото на всяко дете под минималната възраст и в състояние да докаже достатъчно разумност да дава или да откаже да даде съгласие. От подрастващите трябва да се получава доброволно и информирано съгласие, независимо дали се изисква съгласието на родителя или настойника или не, за каквото и да е медицинско лечение или процедура. Следва да се обърне внимание на въвеждането на законова презумпция, че подрастващите са компетентни да търсят и да имат достъп до превантивни или времево чувствителни стоки и услуги за сексуалното и репродуктивното здраве. Комитетът подчертава, че всички подрастващи следва да имат право на достъп до поверителни медицински консултации и съвети, без съгласието на родител или настойник, независимо от възрастта, ако те желаят това. Това е различно от правото да се получи медицинско съгласие и не трябва да бъде предмет на каквото и да е възрастово ограничение.¹⁹

Комитетът напомня на държавите, страни по Конвенцията, задължението да се признае, че лицата на възраст 18 години имат право на продължаваща защита от всички форми на експлоатация и наси-

---

¹⁹ Вж. Общ коментар №12, параграф 101.

лие. Той потвърждава, че минималната възрастова граница за брак, военна служба, участие в опасен или експлоататорски труд и закупуване и употреба на алкохол и тютюневи изделия, с оглед на степента на свързания риск и вреди, трябва да бъде 18 години. Държавите, страни по Конвенцията, следва да вземат предвид необходимостта от балансиране на защитата и развиващите се способности, както и да определят приемлива минимална възраст при определяне на законната възраст за съгласие за сексуални действия. Страните по Конвенцията трябва да избягват криминализиране на фактически консенсусна и неексплоататорска сексуална активност на подрастващи на сходна възраст.

VIII. ГРАЖДАНСКИ ПРАВА И СВОБОДИ

Регистрация на раждането

Липсата на регистрация на раждане може да доведе до значителни допълнителни усложнения по време на юношеството, като отказ на основни услуги, невъзможност да се докаже националност или да се получи документ за самоличност, повишен риск от експлоатация или трафик, липса на необходимите предпазни мерки при наказателното правосъдие и имиграционните системи и участие на непълнолетни във въоръжените сили. Подрастващите, които не са регистрирани при раждането им или веднага след това, трябва да бъдат снабдявани с издадени по-късно безплатни удостоверения за раждане и гражданска регистрация.

Свобода на словото

Член 13 от Конвенцията потвърждава, че децата имат право на свобода на изразяване на мнение и че упражняването на това право подлежи само на ограниченията, посочени в член 13, параграф 2. Задължението на родители и настойници да предоставят подходящи насоки в съответствие с развиващите се способности на подрастващите не трябва да нарушава правото на подрастващите на свободно изразяване на мнението им. Подрастващите имат право да търсят, получават и разпространяват информация и идеи и да използват

средства за разпространението им, включително чрез говор, писмен и жестомимичен език и такива невербални изразни средства като образи и предмети на изкуството. Средствата за изразяване на мнение включват, например, книги, вестници, брошури, плакати, банери, дигитални и аудиовизуални медии, както и стил на обличане и личен стил.

Свобода на религия

Комитетът призовава държавите, страни по Конвенцията, да оттеглят всички резерви по член 14 от Конвенцията, в които се подчертава правото на детето на свобода на религията и признава правата и задълженията на родителите и настойниците да ръководят детето по начин, съвместим с неговите развиващи се способности (вж. също член 5). С други думи, детето е този, който упражнява правото на свобода на религия, а не родителят, и ролята на родителите задължително намалява, тъй като детето придобива все по-активна роля при упражняването на избор през периода на юношеството. Свободата на религията трябва да се спазва в училища и други институции, включително и по отношение на избора на посещаемост в часовете по религия, като дискриминацията на основа на религиозни убеждения трябва да се забрани.²⁰

Свобода на сдружаване

Подрастващите искат и трябва да прекарват все по-дълго време с техните връстници. Ползите от това са не само социални, но и допринасят за формиране на компетентности, които са фундаментални за успешни взаимоотношения, наемане на работа и обществено участие, изграждане на – наред с другото – емоционална грамотност, чувство за принадлежност, умения, като например разрешаване на конфликти и укрепване на доверие и близост. Сдружаването с връстниците е основен градивен елемент в процеса на развитие на подрастващите и неговото значение трябва да бъде признато в рамките на училището и образователната среда, развлекателните и културните дейности и възможностите за социална, гражданска, религиозна и политическа ангажираност.

Страните по Конвенцията трябва да гарантират, че правото на подрастващите на свобода на сдружаване и мирно събиране във

²⁰ Вж. например КПД/С/15/Add.194, параграфи 32 и 33 и КПД/С/15/Add.181, параграфи 29 и 30.

всичките му форми изцяло се зачита в съответствие с ограниченията, очертани в член 15, параграф 2 от Конвенцията, включително чрез осигуряване на безопасни места както за момичета, така и за момчета. Подрастващите трябва да получат законово право да създават собствени асоциации, клубове, организации, парламенти и форуми, както във, така и извън училище, да създават онлайн мрежи, да се присъединяват към политически партии и да се присъединяват или сформират свои професионални съюзи. Трябва да бъдат въведени мерки и за защита на подрастващи, които са активисти за защита на човешките права, особено момичета, които често се сблъскват със специфични за пола им заплахи и насилие.

Поверителност и конфиденциалност

Правото на личен живот придобива нарастващо значение по време на юношеството. Комитетът многократно е изразявал опасения от нарушаването неприкосновеността на личния живот по отношение, например, на поверителните медицински съвети; пространството с личните вещи на подрастващите в институциите; кореспонденцията и другите съобщения, или в семейството или в други форми на грижи; и излагането на показ на тези, които участват в наказателно производство.²¹ Правото на личен живот също така дава право на подрастващите да имат достъп до техните досиета, притежавани от образователните и здравните институции, тези за грижите за деца и услуги за закрила, както и от правосъдните системи. Тази информация трябва да бъде достъпна само в съответствие с надлежните процесуални гаранции и на физически лица, упълномощени от закона да я получават и използват.²² Страните по Конвенцията следва, чрез диалог с подрастващите, да установяват къде е имало нарушения на неприкосновеността на личния живот, включително във връзка с личната ангажираност в дигиталната среда и използването на данни от търговски и други субекти. Държавите трябва да предприемат всички необходими мерки за укрепване и гарантиране зачитането на поверителността на данните и на личния живот на подрастващите, в съответствие с техните развиващи се способности.

---

21 Вж. Детския фонд на ООН (UNICEF), Наръчник за прилагане на Конвенцията за правата на детето (2007 г.), стр. 203-211. На разположение на www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_1_of_3.pdf.

22 Вж. Комитет по правата на човека, Общ коментар №16 (1988) относно правото на неприкосновеност на личния живот, параграфи 2-4.

Право на информация

Достъпът до информация обхваща всички видове медии, но особено внимание трябва да се обърне на дигиталната среда, тъй като подрастващите все повече използват мобилните технологии и социалните и дигиталните медии стават основно средство, чрез което те общуват, както и получават, създават и разпространяват информация. Подрастващите използват онлайн средата, наред с другото, за да изследват своята идентичност, да научават, да участват, да изразяват мнение, да играят, общуват, да се включват политически и да откриват възможности за наемане на работа. Освен това интернет предоставя възможности за получаване на достъп до онлайн здравна информация, защитна подкрепа и източници на съвети и консултиране и може да се използва от държавите като средство за комуникация и ангажиране на подрастващите. Възможността за достъп до съответната информация може да окаже съществено положително въздействие върху равенството. Препоръките от дните за обща дискусия относно медиите през 1996 г. и 2014 г. имаха особен отзвук сред подрастващите.²³ Държавите следва да предприемат мерки, които да гарантират, че всички младежи имат достъп, без дискриминация, до различни видове медии и подкрепа и насърчаване на равния достъп до дигитално гражданство, включително чрез насърчаване на достъпни формати за подрастващи с увреждания. Обучение и подкрепа следва да се предоставят като част от основната учебна програма, за да се гарантира на подрастващите развитието на дигитални, информационни и медийни умения и социална грамотност.²⁴

Дигиталната среда може също така да изложи подрастващите на рискове, като например онлайн измами, насилие и насаждане на омраза, сексистки изказвания срещу момичета и лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални подрастващи, кибертормоз, подготовка с цел сексуална експлоатация, трафик на хора и детска порнография, прекомерна сексуализация и насочване към въоръжени или екстремистки групи. Това обаче не трябва да ограничава достъпа на подрастващите до дигиталната среда. Вместо това, тяхната безопасност трябва да бъде осигурена чрез цялостни стратегии, включително и дигитална грамотност по отношение на онлайн рисковете и стратегии за безопасност, строго законодателство и пра-

23 За дискусия 2014, вж. www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/DGD_report.pdf; за дискусия 1996, вж. www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/Recommendations/Recommendations1996.pdf.

24 Вж. www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/DGD_report.pdf, параграф 95.

воприлагащи механизми за справяне с онлайн насилието и за борба с безнаказаността, както и обучение на родители и специалисти, които работят с деца. Държавите се призовават да осигуряват активното участие на подрастващите в разработването и изпълнението на инициативи, насочени към насърчаване на онлайн безопасността, включително чрез наставничество от връстници. Необходими са инвестиции в развитието на технологични решения за превенция и защита, както и наличието на помощ и подкрепа. Държавите се насърчават да изискват бизнесът да извършва проверки с цел установяване, предотвратяване и смекчаване на въздействието на рисковете за правата на децата при използване на дигитални медии и информационни и комуникационни технологии.

IX. НАСИЛИЕ СРЕЩУ ДЕЦА

Защита от всички форми на насилие

Комитетът насочва държавите, страни по Конвенцията, към препоръките в Общи коментари №13 (2011) относно правото на детето на защита от всички форми на насилие и №18 (2014) относно вредните практики за цялостни законодателни, административни, социални и образователни мерки за прекратяване на всички форми на насилие, включително и законова забрана на телесното наказание във всяка среда, както и за трансформиране и прекратяване на всички вредни практики. Държавите, страни по Конвенцията, трябва да създадат повече възможности за постепенно увеличаване на институционалните програми за профилактика, рехабилитация и социална реинтеграция на подрастващите жертви. Комитетът подчертава необходимостта от включване на подрастващите в разработването на стратегии за превенция и защитни реакции на жертвите на насилие.

X. СЕМЕЙНА СРЕДА И АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ

Подкрепа за родители и настойници

Ролята на родителите и на настойниците в осигуряването на сигурност, емоционална стабилност, насърчаване и защита на децата остава важна през цялото юношество. Комитетът подчертава, че задълженията на отделните държави да оказват подходяща помощ на родителите и да се грижат за тях, съгласно посоченото в член 18,

параграфи 2 и 3 от Конвенцията, както и да подпомагат родителите в осигуряването на подкрепа и условия на живот, необходими за оптимално развитие в съответствие с член 27, параграф 2, имат еднакво приложение спрямо родителите на подрастващите. Тази подкрепа следва да зачита правата и развиващите се способности на подрастващите, както и техния нарастващ принос към собствения им живот. Страните по Конвенцията следва да гарантират, че те, в името на традиционните ценности, няма да толерират или да оправдават насилие, засилване на неравнопоставени властови отношения в рамките на семейството и по този начин да лишават подрастващите от възможността да упражняват основните си права.²⁵

Комитетът обръща внимание на държавите върху значението на все по-голямото различие между средата, в която живеят подрастващите и която е повлияна от дигиталната ера и глобализацията, и средата, в която техните родители или настойници са израснали. Подрастващите са изложени и неминуемо повлияни от глобалния комерсиален свят, неопосредствен или регулиран от родителски или общностни ценности, които могат да затруднят разбирането между поколенията. Този променящ се контекст поставя предизвикателства пред способността на родителите и настойниците да общуват ефективно с подрастващите и да им предоставят насоки и защита по начин, който взема предвид съществуващите реалности в техния живот. Комитетът препоръчва страните по Конвенцията да проведат изследвания с подрастващи и техните родители и настойници относно естеството на насочване, помощ, обучение и подкрепа, необходими за преодоляването на различния опит на поколенията.

Подрастващи в алтернативни грижи

Има значителни доказателства за лоши резултати при подрастващи в големи институции, както и в други форми на алтернативна грижа, като например приемни и малки групи за полагане на грижи, макар и в много по-малка степен. При тези подрастващи се срещат по-ниска степен на образованост, по-висока зависимост от социални помощи и риск от бездомност, затвор, нежелана бременност, ранно родителство, злоупотреба с различни вещества, самонараняване и самоубийство. От подрастващите в алтернативни грижи обикновено се изисква да напуснат, след като достигнат 16-18-годишна възраст,

---

25 Вж. A/HRC/32/32.

и те са особено уязвими към сексуално насилие и експлоатация, трафик и насилие, тъй като нямат системи за подкрепа или защита и не са им били дадени никакви възможности за придобиване на умения и способности за защита. Подрастващите с увреждания често са лишени от възможности за живеене в общността и са премествани в институции за възрастни, в които са изложени на повишен риск от непрекъснато нарушаване на техните права.

Страните по Конвенцията следва твърдо да се ангажират и да инвестират повече в подкрепата на подрастващи в алтернативни грижи. Предпочитанията към приемни и малки домове трябва да бъдат допълвани с необходимите мерки за борба с дискриминацията, за гарантиране на редовен преглед на индивидуалната ситуация на всяко дете, за подкрепа на тяхното образование, за предоставяне на реален глас в процесите, които ги засягат, и за избягване на множество премествания. Страните участнички се призовават да гарантират, че институционализирането се използва само като крайна мярка, и да осигуряват подходяща защита на всички деца, живеещи в институции, включително чрез достъп до механизми за поверителни жалби и до правосъдие. Държавите следва също така да предприемат мерки в подкрепа на самостоятелността и подобряване на възможностите в живота на подрастващите в алтернативни грижи, като те са насочени към специфични уязвимости и несигурност, с които децата се сблъскват, когато станат достатъчно възрастни, за да напуснат тези грижи.

На подрастващите, напускащи алтернативните грижи, им е необходимо съдействие в подготовката за прехода, получаване на достъп до заетост, жилищно настаняване и психологическа подкрепа, участвайки в рехабилитация със своите семейства, когато това е в техен интерес и получавайки достъп до услуги за последващи грижи в съответствие с Насоките за алтернативни грижи за деца.²⁶

Подрастващи – глава на семейства

Значителен брой подрастващи са основните хора, грижещи се за семейства, или защото самите те имат свои деца, или защото родителите им са починали, изчезнали или отсъстват. Членове 24 и 27 от Конвенцията изискват подрастващите родители и настойници да имат основни познания за детското здраве, хранене и кърмене, и под-

---

²⁶ Резолюция 64/142 на Общото събрание, анекс. Вж. също Комитет по правата на детето Общ коментар №9.

ходящо съдействие, което да ги подпомага в изпълнение на задълженията им към децата, за които са отговорни, и когато е необходимо, материална помощ за изхранване, облекло и жилище. Подрасващите, полагащи грижи за семейства, се нуждаят от допълнително съдействие, за да упражняват правото си на образование, игри и участие. По-специално, държавите участнички следва да въведат мерки за социална защита на ключови етапи от житейския цикъл и да отговорят на специфичните изисквания на подрасващите, които се грижат за семействата си.

XI. ЗДРАВЕ И БЛАГОПОЛУЧИЕ

Здравеопазване

Здравните услуги рядко са предназначени да обслужват специфичните здравни нужди на подрасващите – проблем, който се усложнява от липсата на демографски и епидемиологични данни и статистика, разпределена по възраст, пол и увреждания. Когато подрасващите търсят помощ, те често са обект на правни и финансови бариери, дискриминация, липса на поверителност и уважение, насилие и тормоз, заклеяване и осъдителни нагласи от здравния персонал.

Здравето на подрасващите е резултат предимно от влиянието на социално-икономически фактори и структурни неравенства, предизвикани от поведение и дейност на индивидуално, сред връстниците, семейно, училищно, общностно и обществено равнище. Съответно държавите, страни по Конвенцията, трябва, в сътрудничество с подрасващите, да направят всеобхватен преглед сред множество заинтересовани страни за характера и степента на здравословните проблеми на подрасващите и за пречките, които срещат те при получаването на достъп до услуги, които да послужат като основа за бъдещи комплексни здравни политики, програми и стратегии за обществено здраве.

Психичното здраве и психосоциалните проблеми като самоубийство, самонараняване, хранителни разстройства и депресия са основните причини за влошаване на здравето, заболяемостта и смъртността сред подрасващите, особено сред тези от уязвимите групи.²⁷ Такива проблеми възникват от комплексното взаимодействие

---

27 Вж. Общ коментар №15 (2013) относно правото на детето да се ползва от най-високия постижим стандарт на здравеопазване, ал. 38.

вие на генетични, биологични, личностни и екологични причини и се усложняват от, например, преживявания на въоръжени конфликти, принудително преместване, дискриминация, тормоз и социално изключване, както и упражняване на натиск по отношение външен вид и култура на „съвършенството“. Факторите, за които се знае, че насърчават устойчивостта и здравословното развитие и защитават психичното здраве, включват силни връзки и подкрепа от ключови възрастни, положителни модели за подражание, подходящ жизнен стандарт, достъп до качествено средно образование, отсъствие на насилие и дискриминация, възможности за влияние и вземане на решения, информираност за психичното здраве, решаване на проблеми и умения за справяне, както и безопасна и здравословна местна среда. Комитетът подчертава, че държавите трябва да възприемат подход, основан на общественото здраве и психосоциалната подкрепа, а не прекомерна медикализация и институционализиране. Необходим е цялостен многосекторен отговор чрез интегрирани системи за грижи за психичното здраве на подрастващите, които включват родители, колеги, по-широк семеен кръг и училището, както и предоставянето на подкрепа и съдействие чрез обучен персонал.²⁸

Комитетът настоява държавите, страни по Конвенцията, да приемат цялостни политики за полово, сексуално и репродуктивно здраве на подрастващите, подчертавайки, че неравният достъп на подрастващите до такава информация, стоки и услуги се равнява на дискриминация.²⁹ Липсата на достъп до такива услуги допринася за това групата на подрастващите момичета да бъде в най-голям риск от смърт, сериозни страдания или наранявания за цял живот при бременност и раждане. Всички подрастващи трябва да имат достъп до безплатни, поверителни, близки до тях и недискриминационни сексуални и репродуктивни здравни грижи, информация и образование, достъпни както онлайн, така и лично, включително относно семейното планиране, контрацепцията, включително спешна контрацепция, превенция, грижи и лечение на полово предавани инфекции, консултиране, грижи преди зачеването, майчино здравеопазване и менструална хигиена.

Не трябва да има пречки за стоки, информация и консултации по сексуално и репродуктивно здраве и права, като например изисква-

---

28 Вж. A/HRC/32/32.

29 Вж. Комисия по икономически, социални и културни права, Общ коментар №20 (2009) относно недискриминация в икономическите, социалните и културните права, параграф 29.

ния за съгласие или разрешение от трета страна. Освен това, особени грижи следва да бъдат положени за преодоляване на пречки като заклеяване и страх, изпитвани например от подрастващите момичета, момичета с увреждания и лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални подрастващи при получаване на достъп до такива услуги. Комитетът настоява страните участнички да декриминализират абортите, за да се гарантира, че момичетата имат достъп до безопасен аборт и грижи след аборта, да направят преглед на законодателството с цел да се гарантират максимално интересите на бременни девойки и да гарантират, че тяхното мнение по решения, свързани с аборти, винаги е изслушано и уважено.

Задължителната учебна програма трябва да включва подходящо за възрастта, всеобхватно и приобщаващо сексуално и репродуктивно здравно обучение, основано на научни доказателства, на стандартите по правата на човека и разработено с участието на подрастващите, като се достига и до подрастващите извън училище. Внимание трябва да се обърне на равенството между половете, сексуалното многообразие, сексуални и репродуктивни здравни права, отговорно родителство, сексуално поведение и превенция на насилието, както и на предотвратяването на ранната бременност и полово предаваните инфекции. Информацията трябва да бъде на разположение в алтернативни формати, за да се осигури достъп за всички подрастващи, особено за тези с увреждания.

ХИВ/СПИН

Подрастващите са единствената възрастова група, в която смъртността вследствие на СПИН се увеличава.³⁰ Подрастващите могат да бъдат изправени пред предизвикателства при получаването на достъп до антиретровирусно лечение и продължаване на лечението; други бариери са необходимостта от получаване на съгласие от настойниците, за да се получи достъп до свързани с ХИВ услуги, разкриване и заклеяване. Подрастващите момичета са непропорционално засегнати, представляващи две трети от новите случаи на заразяване. Изложените на по-висок риск от заразяване с ХИВ са също така и лесбийки, гейове, бисексуални и транссексуални подрастващи, младежи, които правят секс за пари, подаръци или облаги, както и подрастващи, които си инжектират наркотици.

30 Вж. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/112750/1/WHO_FWC_MCA_14.05_eng.pdf?ua=1, стр. 3.

Комитетът насърчава страните по Конвенцията да признаят различните реалности при подрастващите и да гарантират, че те имат достъп до поверителни изследвания и консултативни услуги за ХИВ, както и на програми, базирани на доказателства, за превенция и лечение на ХИВ, предоставени от обучен персонал, който изцяло защита правото на подрастващите на личен живот и недискриминация. Здравните услуги трябва да включват свързана с ХИВ информация, тестване и диагностика; информация за контрацепция и използване на презервативи; грижи и лечение, включително антиретровирусно, както и други лекарства и съответни технологии за грижа и лечение на ХИВ/СПИН; съвети за подходяща храна; духовна и психосоциална подкрепа; и семейни, обществени и домашни грижи. Следва да се направи преглед на съответното законодателство, което криминализира непреднамереното предаване на ХИВ и неразкриване на нечий ХИВ статус.

Употреба на наркотици сред подрастващите

Подрастващите са по-склонни да бъдат изкушени да употребяват наркотици и при тях е възможно да има по-висок риск от увреждане, свързано с наркотици, отколкото при възрастните, като употребата на наркотици, започнала през юношеството, по-често води до зависимост. Установено е, че най-голям риск от увреждане, свързано с наркотици, съществува при подрастващите, живеещи на улицата, такива, които не посещават училище, преживели травмиращи събития, при разпадане на семейството или злоупотреба, и такива, които живеят в семейства, борещи се със зависимост от наркотици. Държавите, страни по Конвенцията, имат задължение да защитават подрастващите от незаконната употреба на наркотични и психотропни вещества. Държавите, страни по Конвенцията, следва да гарантират правото на подрастващите на здравни грижи във връзка с използването на такива вещества, както и на тютюн, алкохол и разтворители, както и да въведат услуги за превенция, намаляване на вредите и лечение на зависимостта, без дискриминация и с осигурено достатъчно финансиране. Препоръчителни са алтернативи на наказателните или репресивни политики за контрол на наркотиците по отношение на подрастващите.³¹ На подрастващите също така трябва да се осигурява точна и обективна информация на базата на научни доказа-

---

31 Вж. A/HRC/32/32.

телства, насочена към предотвратяване и намаляване на вредите от употребата на наркотични вещества.

Травми и безопасна среда

Неволни травми или наранявания, дължащи се на насилие, са водеща причина за смърт и инвалидност сред подрастващите. Повечето непреднамерени наранявания са вследствие от пътнотранспортни катастрофи, удавяне, изгаряния, падания и отравяне. За намаляване на риска държавите, страни по Конвенцията, следва да развиват многосекторни стратегии, които включват законодателство, изискващо използването на предпазни средства, политики относно шофиране в нетрезво състояние и относно правото на управление на моторни превозни средства, програми за образование, развитие на уменията и промяна в поведението, адаптиране към околната среда, както и предоставянето на грижи и рехабилитационни услуги за тези, които са претърпели наранявания.

Подходящ жизнен стандарт

Влиянието на бедността има дълбоки последствия по време на юношеството, като понякога води до изключителен стрес и несигурност и до социална и политическа изолация. Стратегиите, наложени върху или възприети от подрастващите за справяне с икономическите трудности, могат да включват отпадане от училище, въвличане в детски или принудителен брак, сексуална експлоатация, трафик, опасен или експлоататорски труд или труд, който пречи на образованието, включване в банди, наемане в милиции и миграция.

На страните по Конвенцията се напомня правото на всяко дете на подходящ жизнен стандарт за физическо, умствено, духовно, морално и социално развитие и се призовават да въведат прагове за социална защита, които да осигуряват на подрастващите и техните семейства основна сигурност на доходите, защита срещу икономически шокове и продължителни икономически кризи и достъп до социални услуги.

XII. ОБРАЗОВАНИЕ, СВОБОДНО ВРЕМЕ И КУЛТУРНИ ДЕЙНОСТИ

Образование

Гарантиране на правото на универсално, качествено и приобщаващо образование и обучение е най-важната политическа инвестиция, която държавите, страни по Конвенцията, могат да направят, за да осигурят непосредствено и дългосрочно развитие на подрастващите, като все повече доказателства свидетелстват по-специално за положителното въздействие на средното образование.³² Страните по Конвенцията се насърчават като неотложна мярка да въведат широко достъпно средно образование за всички и да направят висшето образование достъпно за всички на основата на способностите и с всички подходящи средства.

Комитетът е дълбоко загрижен от предизвикателствата пред много държави за постигане на равенство при записването на момичетата и момчетата и да бъдат задържани момичетата в училище след завършване на началното образование. Инвестициите в средното образование на момичетата, ангажимент, изискван с оглед спазването на членове 2, 6 и 28 от Конвенцията, също така служат и за защита на момичетата от ранен и принудителен брак, сексуална експлоатация и ранна бременност и допринасят значително за бъдещия икономически потенциал на момичетата и техните деца. Инвестиции трябва да бъдат направени и в стратегии, които насърчават позитивните отношения между половете и социалните норми; адресират сексуалното и свързаното с пола насилие, включително и в рамките на училищата; насърчават положителни модели за подражание, семейна подкрепа и икономическо овластяване на жените, за да се преодолеят правните, политическите, културните, икономическите и социалните бариери пред момичетата. Освен това, държавите следва да признаят, че все по-голям брой момчета не се записват и не остават в училище, да идентифицират причините и да предприемат подходящите мерки за подкрепа на продължаващото участие на момчетата в образованието.

Комитетът отбелязва със загриженост броя на подрастващите в маргинализирани ситуации, на които не се дава възможност да продължат средното си образование, като подрастващи, които живеят в бедност; лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални подрастващи; подрастващи, принадлежащи към малцинства;

³² Вж. www.unicef.org/adolescence/files/SOWC_2011_Main_Report_EN_02092011.pdf.

с психосоциални, сетивни или физически увреждания; подрастващи, които са мигранти; подрастващи в ситуации на въоръжен конфликт или природни бедствия; и подрастващи, живеещи на улицата или работещи. Необходими са проактивни мерки, за да се сложи край на дискриминацията на маргинализираните групи при получаване на достъп до образование, включително чрез създаване на програми за стипендии и социално подпомагане, зачитане на малцинствени и местни култури и на деца от всички религиозни общности, насърчаване на приобщаващото образование за деца с увреждания, борба с тормоза и дискриминационните нагласи в рамките на образователната система и осигуряване на образование в бежанските лагери.

Трябва да бъдат положени усилия, за да се разговаря с подрастващите относно бариерите, възпрепятстващи ги да продължават училище, тъй като е налице висок процент на ранно напускане на училище, докато все още те са неграмотни или не са получили квалификация. Комитетът отбелязва следните допълнителни фактори: такси и свързаните с това разходи; семейна бедност и липсата на адекватни политики за социална защита, включително адекватно здравно осигуряване; липса на адекватни и безопасни санитарни условия за момичетата; изключване на бременните ученички и подрастващите майки; продължаващо използване на жестоки, нечовешки и унижителни наказания; липсата на ефективни мерки за премахване на сексуалния тормоз в училище; сексуалната експлоатация на момичета; среда, която не благоприятства включването и безопасността на момичетата; неподходящи методи на преподаване; неуместни или остарели учебни програми; неангажиране на учениците в собственото им обучение; и тормоз. В допълнение, училищата често не предоставят възможност за гъвкавост, за да могат подрастващите да съчетават работата и/или семейните отговорности с образованието, без която те не биха могли да посрещат своите разходи за обучение. В съответствие с член 28, параграф 1, буква д) от Конвенцията и Цел 4 за устойчиво развитие страните по Конвенцията следва да въведат всеобхватни и проактивни мерки, които да адресират всички тези фактори и да подобряват записването и посещаемостта на училище, намаляване на преждевременното напускане на училище, както и да осигуряват възможности за завършване на образование за тези, които са напуснали.

Комитетът обръща внимание на своя Общ коментар №1 (2001) относно целите на образованието, в който той твърди, че за обуче-

нието е необходимо детето да бъде в центъра, да е подходящо за деца, както и да се овластява и да се поставя ударение върху знанието на такава педагогика, в която има по-голямо сътрудничество и участие.³³ Учебните програми за средно образование трябва да бъдат разработени така, че да осигуряват на подрастващите активно участие, да възпитат у тях уважение към правата на човека и основните свободи, да насърчават гражданското участие и да подготвят подрастващите да водят отговорен живот в свободно общество. За да се развие пълният потенциал на подрастващите и те да бъдат задържани в училище, трябва да се обмисли как да бъде изградена образователната среда, за да се гарантира, че тя дава възможност за пълноценно използване на капацитета на подрастващите за обучение, насърчава тяхната мотивация за работа с връстници и овластява, и се фокусира върху обучението чрез преживявания, изследвания и ограничено изпитване.

Преход от образование към обучение и/или достоен труд

Значителен брой от подрастващите не са в образованието, обучението или заетостта, което води до високи нива на безработица, непълна заетост и експлоатация по време на техния преход към зрелостта. Комитетът настоява държавите, страни по Конвенцията, да подкрепят непосещаващите училище подрастващи по начин, подходящ за възрастта им, за да се улесни преходът към достоен труд, включително чрез осигуряване на съгласуваност между образователни и трудови закони, както и да се приемат политики за насърчаване на тяхната бъдеща заетост.³⁴ Съгласно член 28, параграф 1, буква г) държавите следва да направят образователната информация и тази за професионално обучение и ориентация налична и достъпна за подрастващите.

Като формалното, така и неформалното образование и обучение трябва да формират умения за двадесет и първи век³⁵, изисквани от съвременния пазар на труда, включително интегрирането на развитието на социални, емоционални и поведенчески умения в учебните

33 Вж. Комитета по правата на детето Общ коментар №1 (2001) относно целите на образованието, параграф 2.

34 Цел 8.6 от Целите за устойчиво развитие се отнася до „младежи“ (юноши между 15 и 24-годишна възраст). Вж. резолюция 70/1 на Общото събрание.

35 Терминът „умения от двадесет и първи век“ се отнася до широк набор от знания, умения, трудови навики и черти на характера, за които се смята – от преподаватели, училищни реформатори, преподаватели в колежи, работодатели и други – че са особено важни за успех в днешния свят, особено в колежански програми, съвременна кариера и на работното място.

програми: разширяване на възможностите за учене чрез преживяване или на практическо обучение; развитие на професионално обучение на база търсенето на пазара на труда; създаване на публично-частни секторни партньорства за предприемачество, стажове и практика; и предоставяне на насоки за академични и професионални възможности. Държавите следва също така да разпространяват информация за трудовите права, включително права по отношение на членуване в синдикални и професионални асоциации.

Свободно време, развлечения и изкуства

Правото на подрастващите на почивка и отдих, на ангажиране и свободно участие в игри, отдих и творческа дейност както онлайн, така и офлайн е от основно значение за опознаване на тяхната идентичност, което позволява на подрастващите да изследват своята култура, да изработват нови художествени форми, да създават връзки и да се развиват като човешки същества. Свободното време, развлеченията и изкуствата дават на подрастващите усещане за уникалност, която е от основно значение за реализиране на правото на човешко достойнство, оптимално развитие, свобода на изразяване на мнение, участие и личен живот. Комитетът отбелязва със съжаление, че тези права са широко пренебрегвани в юношеска възраст, особено при момичетата. Страх от и враждебност към подрастващите на обществени места, както и липсата на дружелюбно към подрастващите градско планиране, образователна инфраструктура и такава за отдих, може да ограничи възможностите им да се занимават с развлекателна дейност и спорт. Комитетът насочва вниманието на страните по Конвенцията върху правата, залегнали в член 31 от Конвенцията и своите препоръки, Общ коментар №17 (2013) относно правото на детето на отдих, отмора, игри, развлекателни дейности, културен живот и изкуства.

XIII. СПЕЦИАЛНИ МЕРКИ ЗА ЗАКРИЛА

Миграция

Нарастващ брой подрастващи момичета и момчета мигрират, във или извън страната си на произход, в търсене на по-добър стандарт на живот, образование или с цел събиране на семейството. За много хора миграцията предлага значителни социални и икономически възможности. Тя също така обаче носи рискове, включително от физически увреждания, психически травми, маргинализация, дискриминация, ксенофобия, сексуална и икономическа експлоатация, а при преминаването на граници – претърсване и задържане от имиграционните власти.³⁶ Много подрастващи мигранти са лишени от достъп до образование, жилищно настаняване, здравеопазване, почивка, участие, защита и социална сигурност. Дори там, където правото на услуги е защитено от законодателството и политиките, подрастващите могат да се сблъскат с административни и други пречки при получаването на достъп до тези услуги, включително: искания за притежаване на документи за самоличност или номер за социална осигуровка; вредни и неточни процедури за определяне на възрастта; финансови и езикови бариери; както и рискът, че получаването на достъп до услуги ще доведе до задържане или депортиране.³⁷ Комитетът припомня на страните по Конвенцията своите цялостни препоръки, разработени във връзка с децата мигранти.³⁸

Комитетът подчертава, че член 22 от Конвенцията признава, че бежанците и децата, търсещи убежище, се нуждаят от специални мерки, за да могат да се ползват от правата си и да се възползват от допълнителните гаранции, дадени им от международния режим за закрила на бежанците. Тези подрастващи не трябва да се подлагат на ускорени процедури за извеждане, а по-скоро да бъдат разглеждани като подлежащи на допускане до територията, като не трябва да бъдат връщани или да им се отказва влизане преди да бъдат определени най-добрите им интереси и да бъде установена необходимостта от международна закрила. В съответствие със задължението по член 2 да зачитат и осигуряват правата на всяко дете в пределите на своята юрисдикция, независимо от статута, държавите, страни по

36 Вж. www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2012/DGD2012ReportAndRecommendations.pdf.

37 Вж. Агенция за основни права, „Задържане на мигрантите с неуредено положение – съображения за основни права“, 9 октомври 2012 г. На разположение на https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-apprehension-migrants-irregular-situation_en.pdf.

38 Вж. www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/DGD_report.pdf.

Конвенцията, следва да въведат законодателство, отчитащо възрастта и пола както на непридружените и разделените бежанци и търсещите убежище подрастващи, така и на мигрантите. Това законодателство трябва да се основава на принципа на най-добрите интереси, да приоритизира оценката на нуждите от закрила при определяне на имиграционния статут, да забранява свързаното с имиграцията задържане и да отчита препоръките в Общ коментар №6 (2005) относно третирането на непридружени и разделени деца извън тяхната страна на произход, като взема под внимание особената уязвимост на тези подрастващи.³⁹ Държавите следва също така да въведат мерки за преодоляване на факторите, подтикващи подрастващите да мигрират, както и за адресиране на уязвимостта и нарушенията на правата, с които се сблъскват подрастващите, изоставени от родители мигранти, включително отпадане от училище, детски труд, уязвимост към насилие, криминална дейност и обременяващи домакински задължения.

Трафик

Много подрастващи са в риск от трафик по икономически причини или с цел сексуална експлоатация. Страните по Конвенцията се приканват да въведат цялостен и систематичен механизъм за събиране на данни за продажбата, трафика и отвличането на деца, като осигурят разделянето на данните и обърнат специално внимание на децата, които живеят в най-уязвимо положение. Държавите следва също така да инвестират в рехабилитация, реинтеграция и психосоциална подкрепа за децата жертви. Внимание трябва да се обърне на степента на уязвимост и експлоатация въз основа на пола. Необходимо е да се повишава информираността, включително чрез социалните медии, за да се запознаят родителите и децата с опасностите както от вътрешния, така и от международния трафик. Държавите се призовават да ратифицират Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография и съответно да хармонизират законодателството си.

---

39 Вж. Общ коментар №6 (2005) относно третирането на непридружени и разделени деца извън страната им на произход.

Конфликти и кризи

Въоръжените конфликти и хуманитарните бедствия водят до разпадане на социалните норми, както и на семейните и обществените структури за подкрепа. Те принуждават много разселени и засегнати от кризи подрастващи да поемат отговорности на възрастни и ги излагат на риск от сексуално и свързано с пола насилие, детски и принудителен брак и трафик. Освен това, на подрастващи в такива ситуации е възможно да се откажат образование, обучение, умения, безопасни възможности за заетост и достъп до подходящи за сексуалното и репродуктивното здраве услуги и информация, както и да бъдат изправени пред изолация, дискриминация и заклеймяване, проблеми с психичното здраве и рисково поведение.

Комитетът е загрижен от това, че хуманитарните програми не адресират специфичните нужди и права на подрастващите. Той призовава страните по Конвенцията да гарантират, че на подрастващите систематично са осигурени възможности да играят активна роля в разработването и изграждането на системи за защита и помирение, както и в провеждане на мирен процес. Целенасоченото инвестиране в следконфликтно и преходно възстановяване трябва да се разглежда като възможност за подрастващите да допринесат за икономическото и социалното развитие, за изграждане на устойчивост и за мирен преход на страната. В допълнение, програмите за готовност за реакция при извънредни ситуации трябва да са насочени и към подрастващите, признавайки както тяхната уязвимост и право на защита, така и тяхната потенциална роля в подкрепа на общностите и съдействие за намаляване на риска.

Набиране във въоръжени сили и групи

Комитетът изразява дълбока загриженост във връзка с факта, че подрастващите момчета и момичета биват наемани, включително чрез използване на социалните медии, от въоръжените сили на държавите, от въоръжени групировки и милиции и настоятелно призовава всички държави, страни по Конвенцията, да ратифицират Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно участието на деца във въоръжени конфликти. Това също така се отнася до уязвимостта на подрастващите да се поддават на терористична пропаганда, екстремистки възгледи и участие в терористична дейност. Трябва да се предприемат изследвания с участие на подрастващите, за да се изследват факторите, карачи ги да се ангажират

в такива дейности и държавите следва да предприемат подходящи действия в отговор на констатациите, като обърнат специално внимание на мерките за насърчаване на социалната интеграция.

Държавите следва да гарантират възстановяването и съобразена с пола реинтеграция на подрастващите, които са били наети във въоръжени сили и групи, включително и тези, които са мигранти, и да забранят наемането или използването на подрастващи във всякакви военни действия, както и в мирни преговори, в такива за прекратяване на огъня и в споразумения с въоръжени групи.⁴⁰ Държавите следва да създават възможности подрастващите да участват в мирни движения и подходи, основани на работата с връстници, за ненасилствено разрешаване на конфликти, коренящи се в местните общности, за да се гарантира устойчивостта и културната целесъобразност на интервенциите. Комитетът призовава държавите-страни по Конвенцията да предприемат решителни мерки, за да гарантират, че своевременно и надлежно се разглеждат случаите на сексуално насилие, свързани с въоръжени конфликт, сексуална експлоатация и насилие и други нарушения на човешките права срещу подрастващите.

Комитетът признава, че в много части на света подрастващите биват наемани в банди и *pandillas* (шайки), които често осигуряват социална подкрепа, източник на препитание, защита и чувство за идентичност при липсата на възможности за постигане на тези цели чрез законни дейности. Атмосферата на страх, несигурност, заплахата и насилие обаче, породени от членството в банда, заплашва реализацията на правата на подрастващите и е основен фактор, допринасящ за миграцията им. Комитетът препоръчва да се поставя по-силен акцент върху развитието на цялостни публични политики, които са насочени към основните причини за младежкото насилие и бандите, вместо агресивните подходи на правоохранителните органи. Необходимо са инвестиции в превантивни дейности за най-рисковите подрастващи, интервенции за насърчаване на подрастващите да напускат бандите, рехабилитация и реинтеграция на членове на банди, възстановително правосъдие и създаването на местни съюзи срещу престъпността и насилието, с акцент върху училището, семейството и мерки за социално включване. Комитетът настоява държавите да обърнат подобаващо внимание на подрастващите, принудени да напуснат страната си поради причини, свързани с насилие в бандата, и да им предоставят статут на бежанец.

40 Вж. A/68/67, параграфи 81-87.

Детски труд

Комитетът подчертава, че всички подрастващи имат право да бъдат защитени от икономическа експлоатация и най-тежките форми на детски труд и призовава държавите да приложат разпоредбите на член 32, параграф 2 от Конвенцията, както и Конвенцията относно минималната възраст на Международната организация на труда, 1973 г. (№138) и Конвенцията относно [забраната и незабавни действия за ликвидирането на] най-тежките форми на детския труд, 1999 г. (№182).

Въвеждането на подходящи за възрастта форми на труд играе важна роля в живота на подрастващите, формирайки у тях умения и даващи им възможност да се научат на отговорности и когато е необходимо, да допринасят за икономическото благосъстояние на техните семейства и да подпомагат техния достъп до образование. Действията срещу детския труд трябва да включват комплексни мерки, включително свързани с прехода от училище към работа, социално-икономическото развитие, програми за изкореняване на бедността и универсален и безплатен достъп до качествено, включително основно и средно образование. Трябва да се подчертае, че подрастващите, след като достигнат минималната възраст за трудова дейност, определена по националното законодателство, която трябва да е в съответствие и с международните стандарти, и със задължителното образование, имат право да извършват лека работа при подходящи условия, със зачитане на правото им на образование, на почивка, отдих, игри, развлекателни дейности, културен живот и изкуства.

Комитетът препоръчва на държавите да възприемат преходен подход към постигане на баланс между положителната роля на труда в живота на подрастващите, като същевременно гарантират правото им на задължително образование, без дискриминация. Ходенето на училище и въвеждането на достойни условия на труд трябва да бъдат координирани, за да улесняват и двете дейности в живота на подрастващите, в зависимост от тяхната възраст и въведените ефективни механизми за регулиране на такава трудова дейност, както и да предоставят правна защита, когато подрастващите са жертви на експлоатация. Трябва да бъде предвидена защита от опасен труд на всички деца на възраст под 18 години, с ясен списък от конкретни опасни дейности. Усилията, насочени към предотвратяване на вредния труд и към условията на труд, трябва да бъдат изведени като приоритетен

въпрос, като се обърне специално внимание на момичетата, участващи в домакински труд и други често „невидими“ работници.

Правосъдие за подрастващи

Подрастващите могат да влязат в контакт с правосъдните системи поради конфликт със закона, като жертви или свидетели на престъпления, или по други причини, като например грижи, попечителство или защита. Необходими са мерки за намаляване на уязвимостта на подрастващите както като жертви, така и като извършители на престъпления.

Държавите, страни по Конвенцията, се призовават да въведат цялостни политики за детско правосъдие, които наблягат върху възстановителното правосъдие, отклоняване от съдебни процедури, алтернативни на задържането мерки и превантивни интервенции, които да се справят със социалните фактори и първопричини в съответствие с членове 37 и 40 от Конвенцията и Насоките на ООН за превенция на противообществените прояви. Фокусът трябва да бъде върху рехабилитация и реинтеграция, включително за тези подрастващи, участващи в дейности, определени като тероризъм, в съответствие с препоръките в Общ коментар №10 (2007) относно правата на децата при правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица. Задържането трябва да се използва само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок и подрастващите трябва да бъдат държани отделно от възрастните. Комитетът подчертава неотложната необходимост от премахване на смъртното наказание и забрана на доживотния затвор за всеки, осъден за престъпление, извършено на възраст под 18 години. Комитетът е сериозно обезпокоен от броя на държавите, желаещи да се намали възрастта за наказателна отговорност. Комитетът призовава страните по Конвенцията да запазят възрастта за носене на пълна наказателна отговорност на 18 години.

XIV. МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Комитетът подчертава, че прилагането на Конвенцията е съвместна задача на държавите, страни по Конвенцията, и подчертава необходимостта от международно сътрудничество. Комитетът насърчава държавите да допринасят и използват, в зависимост от необходимостта, техническа помощ от ООН и регионалните организации при прилагането на правата на подрастващите.

XV. РАЗПРОСТРАНЯВАНЕ

Комитетът препоръчва на държавите, страни по Конвенцията, да разпространяват широко настоящия общ коментар към всички заинтересовани страни, по-специално в парламентите и всички нива на управление, включително в министерства, ведомства и общински/местни власти, както и до всички подрастващи. Комитетът препоръчва също така настоящият общ коментар да бъде преведен на всички съответни езици в достъпни за подрастващи версии и във формати, които могат да се ползват от подрастващи с увреждания.

unicef | for every child